Statistical study of the challenges facing Iran's criminal justice policy regarding economic crimes

Maryam Beheshti Aghdam[1]* Hossein Aghababaei[2] Mojtaba Janipour[3]

1. *PhD Student in Criminal law and Criminology, University of Guilan, Rasht, Iran. (Corresponding Author Email: maryamb8970@yahoo.com)*
2. *Associate Professor of Criminal Law and Criminology, University of Guilan, Rasht, Iran. aghababaei@guilan.ac.ir*
3. *Associate Professor of Criminal Law and Criminology, University of Guilan, Rasht, Iran.*

Received: 2025-09-22
Revised: 2026-04-25
Accepted: 2026-08-26
Available Online: 2026-09-22

How to cite this article:
Beheshti Aghdam, M.; Aghababaei, H; & Janipour, M. (2026). Statistical study of the challenges facing Iran's criminal justice policy regarding economic crimes. Encyclopedia of Economic Law Journal, 33(29): (91-110) (in Persian with English abstract).
https://doi.org/10.22067/economlaw.2026.95553.1489

Abstract

Introduction

Economic crimes have become one of the most serious threats to economic security, social justice, and public trust in contemporary societies. The expansion of financial corruption, money laundering, tax evasion, embezzlement, fraud, and organized economic misconduct has significantly challenged the effectiveness of criminal justice systems worldwide. In developing countries, particularly in economies facing structural vulnerabilities and regulatory instability, economic crimes not only disrupt market order and economic development but also weaken public confidence in legal and governmental institutions. In Iran, the growing complexity of economic transactions, the expansion of financial networks, and the emergence of sophisticated forms of white-collar and organized economic crimes have intensified the need for an effective and coherent criminal justice policy. Despite the increasing criminalization of economic misconduct and the adoption of various punitive measures, Iran's criminal justice policy continues to face substantial conceptual, legislative, judicial, and enforcement challenges. One of the most significant problems is the absence of a comprehensive and precise legal definition of economic crime, which has led to fragmented legislation, inconsistent judicial approaches, and uncertainty in criminal enforcement. Furthermore, multiplicity of legislative authorities, inconsistency between economic policies and criminal laws, disproportionate punishments, and the predominance of reactive and security-oriented approaches have reduced the effectiveness of criminal policy in combating economic crimes.
Another major challenge concerns the inefficiency of preventive mechanisms within Iran's criminal justice system. Current policies have largely emphasized punitive responses rather than preventive, regulatory, and transparency-based approaches. As a result, many economic crimes remain undetected or are addressed only after causing extensive damage to the national economy and public interests. Additionally, the lack of specialized judicial institutions, insufficient expertise among judicial authorities in economic and financial matters, and procedural delays have further undermined the effectiveness of criminal justice responses to economic offenses.

THIS WORK IS LICENSED UNDER A CREATIVE COMMONS ATTRIBUTION 4.0 INTERNATIONAL LICENSE

From a criminological perspective, economic crimes possess unique characteristics that distinguish them from traditional crimes. These offenses are often committed by individuals or entities with economic and political influence, involve complex financial mechanisms, and generate substantial illicit profits. Consequently, conventional criminal justice tools may not be sufficient to effectively prevent and control such crimes. This reality highlights the necessity of adopting a multidimensional criminal policy that integrates punitive measures with preventive strategies, economic transparency, institutional accountability, and specialized judicial mechanisms. Accordingly, the present study seeks to conduct a statistical and analytical examination of the major challenges facing Iran's criminal justice policy regarding economic crimes. By analyzing legislative deficiencies, judicial inconsistencies, enforcement obstacles, and structural weaknesses, this research aims to evaluate the effectiveness of current criminal policies and identify the factors that hinder efficient responses to economic crimes. Ultimately, the study attempts to provide a clearer understanding of the weaknesses of Iran's criminal justice framework and contribute to the development of more coherent, preventive, and effective criminal policies in the field of economic crime control.

Purpose

It seeks to answer the question of what challenges Iran's judicial criminal policy faces in dealing with economic crimes, and which of these challenges are of greater significance and more prevalent.

Methodology

The present study is conducted using a qualitative methodology, employing questionnaires as the data collection instrument, with data analysis carried out through SPSS software and the Friedman ranking test.

Findings

The findings indicate that, from the respondents' perspectives, the challenges confronting Iran's judicial criminal policy in relation to economic crimes encompass several major themes, including "challenges related to organization and structure," "challenges related to the prosecutor's office," "challenges related to judicial officers," among others. The most significant challenge identified by the respondents is the "politicization of criminal justice in confronting economic crimes." Moreover, each of these challenges comprises related sub-challenges, all of which have been separately identified, analyzed, and examined in detail..

Conclusion

The findings of this study demonstrate that economic crimes constitute one of the most complex and destructive forms of criminality confronting Iran's criminal justice system. Unlike conventional crimes, economic offenses are deeply interconnected with financial structures, administrative systems, political influence, and institutional weaknesses. Their harmful consequences extend beyond direct financial losses and affect economic stability, public trust, social justice, and the legitimacy of governmental institutions. The statistical and analytical examination conducted in this research reveals that Iran's criminal justice policy regarding economic crimes continues to face serious legislative, judicial, structural, and enforcement-related challenges that significantly reduce its effectiveness.

The research further indicates that Iran's criminal justice policy has been predominantly punitive and reactive rather than preventive and strategic. Policymakers have frequently relied on severe punishments, public trials, and security-oriented responses as the primary tools for combating economic crimes. Although punitive measures may create temporary deterrent effects, the study shows that excessive reliance on punishment alone has failed to address the structural causes of economic criminality. Economic corruption, fraud, money laundering, and other financial crimes often emerge from systemic deficiencies such as lack of transparency, weak regulatory oversight, administrative corruption, economic inequality, and institutional inefficiency. Therefore, a criminal policy focused solely on punishment cannot achieve sustainable control over economic crimes without

simultaneous preventive reforms.

Another significant finding concerns the institutional and procedural weaknesses within the criminal justice system. The complexity of economic crimes requires specialized judicial mechanisms, trained investigators, financial experts, and advanced technological tools. However, statistical evidence and legal analysis suggest that many judicial and law enforcement institutions in Iran still lack sufficient expertise and technical capacity in dealing with sophisticated financial crimes. Procedural delays, inadequate forensic accounting mechanisms, limited inter-agency coordination, and insufficient digital monitoring systems have reduced the efficiency of investigations and prosecutions. In many cases, these weaknesses allow offenders to exploit legal loopholes and procedural complexities to avoid accountability.

The study also highlights the important role of corruption and abuse of power in weakening criminal justice responses to economic crimes. Since many economic offenses involve influential individuals, corporate networks, or politically connected actors, enforcement processes may be affected by selective justice, unequal treatment, or political considerations. Such conditions undermine public confidence in the impartiality and integrity of the criminal justice system. Public trust is a fundamental element of effective criminal policy, and when citizens perceive that anti-corruption measures are applied inconsistently, the legitimacy of legal institutions becomes seriously damaged.

Furthermore, the research demonstrates that preventive criminal policy remains underdeveloped in Iran's approach to economic crimes. Effective prevention requires transparency in financial transactions, strong regulatory institutions, digital monitoring systems, corporate accountability, and public access to economic information. However, preventive mechanisms in Iran often suffer from inadequate implementation, weak institutional independence, and insufficient coordination between regulatory and judicial authorities. As a result, many economic crimes are discovered only after substantial economic harm has already occurred. This reactive pattern increases both the social costs of crime and the burden placed on the judicial system.

From a criminological perspective, the study confirms that economic crimes possess characteristics that distinguish them from ordinary criminality. These offenses are typically nonviolent, organized, profit-oriented, and highly adaptive to regulatory changes. Offenders often possess specialized knowledge, economic influence, and access to institutional resources. Therefore, traditional law enforcement approaches designed for conventional crimes are often ineffective in addressing economic criminality. The findings suggest that combating economic crimes requires a multidisciplinary strategy integrating criminal law, economic regulation, financial oversight, administrative reform, and technological innovation.

Ultimately, this research concludes that the effectiveness of Iran's criminal justice policy regarding economic crimes depends on a transition from a predominantly punitive model toward a comprehensive and preventive criminal policy. Such a transformation requires legislative coherence, institutional specialization, transparency-based governance, stronger anti-corruption mechanisms, and enhanced judicial independence. Criminal law should operate not merely as a tool of repression but as part of an integrated governance strategy aimed at protecting economic order, promoting accountability, and strengthening public trust.

In conclusion, combating economic crimes in Iran demands more than harsher punishments or symbolic prosecutions. It requires structural reforms, coordinated institutions, preventive mechanisms, and evidence-based policymaking capable of addressing the root causes of economic criminality. Without such reforms, the criminal justice system will continue to face significant limitations in controlling economic crimes

Keywords: Judicial criminal policy, Economic crimes, Iranian criminal system, Criminal justice

چالش‌های پیش روی سیاست جنایی قضائی ایران در قبال جرائم اقتصادی

مریم بهشتی اقدم[1*] حسین آقا بابایی[2] مجتبی جانی پور[3]

دریافت: ۱۴۰۴-۰۶-۳۱ | بازنگری: ۱۴۰۵-۰۲-۰۵ | پذیرش: ۱۴۰۵-۰۶-۰۴ | انتشار: ۱۴۰۵-۰۶-۳۱

چکیده

جرائم اقتصادی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین تهدیدها علیه عدالت اجتماعی و اعتماد عمومی، همواره چالش جدی برای نظام عدالت کیفری ایران ایجاد کرده است.

تحقیق حاضر بر اساس روش تحقیق کاملا کمی و از نوع گرایش سنجی است و با استفاده از ابزار پرسش نامه و تحلیل آن‌ها با کمک از برنامه spss و آزمون رتبه‌بندی فریدمن به‌دنبال پاسخ به این پرسش است که چالش‌های پیش روی سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی چه می باشد و کدام موارد از اهمیت بیشتری برخوردار بوده و بیشتر مبتلابه است.یافته‌های تحقیق نشان‌می‌دهد که چالش‌های پیش روی سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی از دیدگاه پاسخ دهندگان به پرسشنامه شامل مضامین یا چالش اصلی همچون «چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار »،«چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا»،«چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری» و... که مهم‌ترین چالش از دیدگاه پاسخ دهندگان «سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی» شناسایی شده است و البته هر یک از چالش‌ها نیز دارای زیرچالش‌های مرتبط می باشند که هر کدام از آن ها نیز به صورت جداگانه شناسایی و مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است.

در نتیجه می توان عنوان کرد که سیاست جنایی قضایی ایران در برابر جرائم اقتصادی با چالش‌های متعددی مواجه است که مهم‌ترین آن‌ها «سیاست‌زدگی عدالت کیفری» می‌باشد. این مشکل، کارآمدی دستگاه قضایی را کاهش داده و اعتماد عمومی را تضعیف می‌کند. سایر چالش‌ها شامل مسائل ساختاری، نهاد دادسرا و ضابطان دادگستری هستند. برای بهبود وضعیت، بازنگری اساسی در رویکردها، کاهش تأثیر عوامل سیاسی و تقویت سازوکارهای تخصصی و شفاف ضروری است.

کلید واژگان: سیاست جنایی قضایی, جرایم اقتصادی، نظام کیفری ایران، عدالت کیفری

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه گیلان، رشت، ایران. (نویسنده مسئول) Maryamb8970@yahoo.com
۲. دانشیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه گیلان، رشت، ایران.
۳. دانشیار حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

مقدمه

اقتصاد نبض تپنده هر کشوری است و تأثیر نظام اقتصادی بر حوزه های اجتماعی و سیاسی کشورغیر قابل انکار است. فساد اقتصادی و جرایم ناشی از آن امروزه به معضلی جهانی بدل شده اند و کشور ما نیز از آثار مخرب جرایم اقتصادی مخصوصا در شرایطی که بسیاری از مردم با مشکلات مالی دست و پنجه نرم می کنند در امان نمی باشد، فلذا امنتی اقتصادی بیش از پیش اهمیت خود را نشان می‌دهد (Mirmohammad Sadeghi, Ranani,1402,12).

حساسیت جایگاه نظام اقتصادی مستلزم سیاست گذاری‌های مناسب, اصولی و علمی در زمینه‌های مختلف سیاست جنایی است که این مهم نیز بدون انجام تحقیقات علمی و پژوهش در راستای شناسایی نقاط قوت و ضعف سیاست های حاکم به جهت رفع آن ها و تقویت سیاست جنایی قضایی فعلی امکان پذیرنمی باشد.

پیشینه تحقیق نشان می دهد تحقیقاتی در این زمینه هر چند به شکل متفاوت به شرح ذیل انجام گرفته است:

حسین آقابابایی و مهران رمضانی (۱۴۰۳) در مقاله خود با عنوان «چالش‌های اجرای اصل قضامندی: از ترجیحات شخصی دادرسان تا ناکارامدی نهاد دادرسی» ضمن بررسی کلی موضوع چالش‌های اجرای اصل قضامندی، عنوان می کنند که موضوع دلبستگی سیاسی و تأثیر ترجیحات یا سوگیری نیز چالشی است که ممکن است در زمینه رسیدگی به جرایم مطبوعاتی و حتی اقتصادی به شکل متفاوتی بروز نماید

سلامه ابوالحسنی و همکاران(۱۴۰۲) در مقاله خود با نام «بررسی سیاست جنایی تقنینی و قضایی ایران در حوزه جرایم اقتصادی با تأکید بر فقه اسلامی و حقوق ایران» ضمن بررسی تأثیر آموزه های فقهی بر نظام قضایی در حوزه جرایم اقتصادی بیان می دارند که سیاست جنایی ایران در این زمینه به درستی از مفاهیم و آموزه های فقهی بهره نبرده و همین امر سبب بوجود آمدن وضع موجود می باشد و این موضوع را از مهم‌ترین چالش‌های پیش روی سیاست جنایی قضایی در این زمینه می دانند.

سعید حکیمی ها و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله خود با عنوان «چالش‌های سیاست جنایی تقنینی- قضایی ایران درمقابله با جرایم مخل نظام اقتصادی کشور با تاکید برآموزه های فقهی اسلام» عنوان می کنند که: در مبارزه با این جرایم را در سرلوحه خود قرار دهد. در عین حال مهم ترین چالش‌های سیاست جنایی قضایی ایران در مقابله با اخلال در نظام اقتصادی کشور، تعدد مراجع قانونگذاری، تعدد وپراکندکی قوانین کیفری همسان در این حوزه، مخصوصا وجود اصل ۱۶۷ قانون اساسی ونظرات فقها از چالش‌های دیگری است که محاکم در زمینه جرایم اقتصادی را دچار مشکل کرده است.

علیرضا آیت و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله ای با عنوان«توجیه رسیدگی افتراقی برای جرایم اقتصادی: تهدید جرم یا خطر مرتکب؟» بیان می دارند که آموزش دادرسان برای دادرسی جرایم اقتصادی، فرامنطقه ای کردن دادگاه ها در خصوص این جرایم ونیز اقدام به تأسیس مجتمع های قضایی که تنها به جرایم اقتصادی اختصاص داشته باشند، جهت افتراقی سازی دادرسی در جرایم اقتصادی لازم است، که از این متن می توان دریافت نگارندگان این موارد را جز چالش‌های مهم پیش روی سیاست جنایی قضایی می‌دانند و رفع آن را لازم می‌دانند.

با توجه به اینکه تا کنون نقش سیاست جنایی قضایی ایران در قبال مقابله با جرایم اقتصادی مورد تحقیق جدی قرار نگرفته است لذا ضرورت دارد جهت رفع خلاء علمی در این زمینه پژوهش صورت بگیرد تا آسیب های موجود در روند رسیدگی به جرایم اقتصادی شناسایی شوند و با رفع این آسیب ها از ظرفیت ها و امکانات موجود در قوه قضائیه به بهترین نحو استفاده گردد, تا رسیدگی ها علاوه بر جنبه ارعابی و تنبیهی، جنبه پیشگیرانه نیز به خود بگیرند، این امر نیازمند این است که برنامه های سیاست جنایی قضایی کشورمان با نگاه نقادانه و علمی مورد چالش قرار گیرد, در تحقیق حاضر پس از طرح پرسشنامه و توزیع فیزیکی و اینترنتی آن به صورت تصادفی و مشارکت افراد از بیش از ۱۰ استان، سعی در یافتن و طبقه بندی چالش‌های موجود در سیاست جنایی قضایی ایران نسبت به جرایم اقتصادی دارد تا از طریق تحلیل و سنجش داده ها به تشریح چالش‌ها و اولویت بندی آن ها بپردازیم. امید است تحقیق حاضر با شناسایی چالش‌های موجود در سیاست جنایی قضایی ایران نسبت به جرایم اقتصادی و تحلیل آن ها، به شناسایی هر چه بیشتر این موارد و بهبود سیاست جنایی قضایی فعلی در زمینه جرایم اقتصادی کمک نماید.

سیاست جنایی«از اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی (دهه ۱۳۵۰ خورشیدی) و پس از فترت ناشی از جنگ دوم جهانی که با ارتکاب جنایات علیه بشریت همراه بود، دوباره مورد توجه استادان حقوق کیفری و جرم‌شناسی قرار گرفت و عمدتاً با آثار قلمی مارک آنسل در چارچوب

جُنبش دفاع اجتماعی که بر انسان‌مداری سیاست جنایی تکیه می‌نمود گسترش یافت (Najafi Abrandabadi,1402,11-12). در یک مفهوم موسع سیاست جنایی « عبارتست از کلیه تدابیر و اقدام های پیشگیرانه و سرکوبگرانه ای که توسط دولت و جامعه مدنی، جداگانه و یا با مشارکت یکدیگر، جهت پیشگیری از جرم، مبارزه با بزهکاری، اصلاح و یا سرکوب مجرم بکار برده می‌شود» (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۳: ۹۸). سیاست جنایی خود به سیاست جنایی تقنینی, سیاست جنایی قضایی, سیاست جنایی اجرایی(دولتی) و سیاست جنایی مشارکتی تقسیم می گردد که در پژوهش حاضر به ارزیابی سیاست جنایی قضایی ایران در پیشگیری ازجرایم اقتصادی پرداخته خواهد شد.

اصل بر این است که سیاست جنایی قضایی منطبق بر سیاست جنایی تقنینی ودر راستای آن پیش می رود و قوانین وضع شده توسط قانون‌گذار از ناحیهٔ قضات مو به مو به مرحلهٔ اجرا در می آیند (Najafi Abrandabadi,1371,419). اما باید توجه داشت سیاست جنایی قضایی گرایشی از سیاست جنایی است که طرز تلقی و برداشت دستگاه قضایی از سیاست جنایی و در واقع نحوه پذیرش و اجرای سیاست جنایی تقنینی توسط مراجع قضایی را مورد مطالعه و بررسی قرار می دهد که ممکن است عینا با آن مطابقت نداشته باشد, ضمن اینکه می تواند بر روی سیاست جنایی تقنینی تأثیرگذار باشد. به بیان دیگر، سیاست جنایی قضایی یعنی سیاست جنایی تقنینی، آن طور که مورد برداشت، تفسیر و عمل قضات قرار می‌گیرد (Ghiasi,1385,88).

سیاست جنایی قضایی درمفهوم محدود ومضیق،دربرگیرنده سیاست جنایی انعکاس یافته درتصمیم ها، آرا و رویه های قضایی است. با این حال، تنوع وتکثرا ین تصمیم ها و رویه ها درهر نظام حقوقی سبب می‌شود نتوان وحدت سیاست های جنایی قضایی را احرازکرد (Najafi Abrandabadi,1403,46)، امادرمفهوم موسع، سیاست جنایی قضایی محدود به تصمیمات و رویه های قضایی نمی گردد، بلکه درنظام های قضایی مانند ایران،کیفیت مدیریت زعمای قضایی- به ویژه ریاست قوه قضائیه- به انضمام رهنمودها وراهبردهای اصولی آنان، تأثیر شگرفی بر چرخه سیاست جنایی قضایی می‌گذارد (AbolHasani,1402,92-93:Delmas Marti,1402,254).

همچنین نحوه دریافت گفتمان سیاست جنایی قانون گذار توسط قوه قضائیه و نیز چگونگی اعمال و اجرای سیاست جنایی تقنینی توسط مراجع قضایی، بدنه سیاست جنایی قضایی را تشکیل می دهد (Najafi Abrandabadi,1378,52).

همچنین باید توجه داشت که اصل بر این است که سیاست جنایی قضایی منطبق بر سیاست جنایی تقنینی و در راستای آن پیش می رود و قوانین وضع شده توسط قانون‌گذار از ناحیه قضات مو به مو به مرحله اجرا در می آیند، هر چند قانون‌گذار در برخی موارد خود، اختیاراتی را به قاضی واگذار کرده است، اما در بررسی عملکرد دستگاه قضایی مشاهده می‌شود همیشه سیاست جنایی قضایی با سیاست مقنن همخوانی ندارد و گاهی ناسازگاری به وجود می آید و در عمل سیاست جنایی تقنینی در همه زمینه ها و ابعاد در دادسرا و دادگاه ها یکسان دریافت و اجرا نمی‌شود (Lazergh,1404,36) و به اقتضای ماهیت کار قضا بعد دیگری از سیاست جنایی شکل می گیرد. نقش قضات و سیاست های اتخاذی از ناحیه اجزاء دستگاه قضایی در اجرای قوانین به حدی است که می توانند شدیدترین قوانین کیفری را تعدیل و ضعیف ترین قوانین را تشدید کنند (Abbas Zadeh, Ansari,1398,384).

در رابطه با جرایم اقتصادی و مفهوم آن نیز در یک تعریف کلی باید عنوان کردکه« جرم اقتصادی عبارت است از ارتکاب اعمال ممنوعه ای که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده یا آنرا به خطر می اندازد. با توجه به این تعریف روشن می گردد که جرائم اقتصادی,جرایمی هستند که منافع اقتصادی مورد حمایت قانون را به خطر می اندازند و در تعریف دیگر جرم اقتصادی به طور غیر قابل اجتنابی با مفاسد مرتبط است که البته صدمه مستقیم به سلامت حکومت و نهادهای آن وارد می سازد, چون ارتکاب بسیاری از موارد جرایم اقتصادی مستلزم سطوحی از مفاسد در مقامات رسمی است» (Abbas Zadeh, Ansari,1398,385، Far-hood,1402,350)، هر چند برخی اعتقاد دارند که حتی جرایم دیگر همچون قتل نیز اگر با پرداخت اجرت صورت پذیرد جرم اقتصادی خواهد بود (Dadkhodaee,1389,55)، اما این دیدگاه با واقعیت سازگار نمی باشد.

جرایم و فساد های اقتصادی مخصوصا در سطح کلان, اغلب توسط افراد قدرتمند و دارای نفود انجام می شوند بنابراین برخورد با این جرایم و مقابله با آن‌ها دشوار بوده و نیازمند اتخاذ تدابیر مناسب و سیاست گذاری های موثر و مدیریت قوی و نفوذ ناپذیر در اقسام مختلف سیاست جنایی می باشد و سیاست جنایی قضایی نیز از این امر مستثنی نیست, البته با توجه به مراتب، ترجیحات دادرسان یا رویکردهای مدیریتی در فرایند دادرسی می تواند اصل قضامندی را دستخوش چالش و پیچیدگی کند که عواملی از جمله نژاد، اعتقاد مذهبی، جنسیت، تعلق سیاسی، دانش یا کیفیت تفسیر قوانین را می توان در دسته ترجیحات یا تأثیرات شخصی

را می توان نمونه ای از مشکلات نهادی در فرایند دادرسی ذکر کرد که بر اصل/ قاعده قضامندی اثرگذارند (Ramezani,1403,14, Aghababaei). رویارویی با این پدیده همواره دغدغهٔ کارگزاران و متولیّان سیاست‌گذاران جنایی کشورها بوده است؛ زیرا، افزایش مظاهرِ بزهکاری اقتصادی امنیت نظام سیاسی و بقاء آن را نیز به مخاطره می‌اندازد. بدین‌سان، همهٔ دولت‌ها بر آن هستند تا از گذر بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاری در حوزه اقتصاد و پاسخ‌دهیَ سنجیده به مرتکبان جرایم اقتصادی، از تزلزل اقتدار و فروپاشیَ نظام سیاسی خود ممانعت به عمل آورند. از این‌رو، ضرورت بررسیَ ماهیّت و گونه‌هایِ مختلف بزهکاری اقتصادی از جمله مظاهرِ فساد اداری ـ مالی و اتخاذ راهبردهایِ سنجیده در حوزهٔ بزه‌انگاری و پاسخ‌گذاریِ کُنشی و واکنشی احساس می‌شود (Niazpoor,1397,10,11).

در راستای مبارزه با جرایم اقتصادی می توان به تأسیس شعب ویژه رسیدگی به جرایم اخلالگران در نظام اقتصادی که بر مبنای استجازه رهبر معظم انقلاب تشکیل شده‌اند اشاره کرد که از سال ۹۷ و با درخواست رئیس وقت دستگاه قضایی از رهبر معظم انقلاب اسلامی تشکیل شد و دارای ویژگی های خاصی از جمله رسیدگی تک مرحله ای و حکم قطعی بود. النهایه پس از گذشت چند سال و لزوم اتخاذ سیاست متفاوت، در تاریخ ۱۴۰۴/۰۱/۲۷ رئیس قوه قضاییه با بخشنامه خود شعب ویژه را لغو کردند. با توجه به اینکه در حال حاضر در کشور ما همانند اکثر کشورهای دنیا مجازات به عنوان مهم‌ترین ابزار مبارزه با جرم شناخته می‌شود لذا نحوه برداشت و تفسیر و اجرای مجازات توسط قضات دادگستری بسیارحائز اهمیت است, چرا که انتظار جامعه از مجازات این است ک خاصیت ارعاب, عبرت آموزی, پیشگیری و اصلاح و درمان را داشته باشد (Ahmadzade,1402,10-14 , Heidari Zad,Fakhr,1402,36) مهم‌ترین راهبرد سیاست جنایی این استیذان نیز که در واکنش به پرونده‌های جرائم کلان اقتصادی طراحی شده‌است، سیاست‌گذاری متمایز با قواعد متعارف رسیدگی در سایر پرونده‌های قضائی است (AhmazdZadeh,1402,9).

بر این اساس در این پژوهش به ارزیابی عملکرد دادگستری هم از جهت نحوه تفسیر و برداشت از قوانین و کیفیت آرای قضایی در این زمینه و هم از منظر آیین دادرسی منصفانه خواهیم پرداخت. هر چند که در سال های گذشته تلاش های و اقدامات موثری نیز در خصوص مقابله با جرایم اقتصادی در سیاست جنایی قضایی ایران صورت گرفته است، اما تا رسیدن به کمال مطلوب و رفع چالش‌های موجود راه درازی در پیش است.

پژوهش حاضر در چهار چوب بخشی از یک رساله دوره دکتری بوده که از نوع کمی است که با هدف شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های پیش روی سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی» انجام شده است. چالش‌ها از بررسی مقالات مرتبط استخراج گردیدند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران[1] برای جامعه آماری نامحدود محاسبه گردید، که با سطح اطمینان ۹۵ درصد، خطای نمونه‌گیری ۵ درصد، و فرض p=q=۰/۰۵، تعداد ۳۸۴ نفر به دست آمد. معیارهای ورود شامل داشتن حداقل پنج سال تجربه مرتبط در حوزه سیاست جنایی قضایی و جرائم اقتصادی (مانند قضاوت در پرونده‌های اقتصادی یا وکلای دادگستری) و معیارهای خروج شامل عدم تجربه مرتبط یا وجود تعارض منافع بود. البته باید توجه داشت که مهم ترین نکته این است که مطالب مستخرج از پیمایش نظرات افراد شرکت کننده و گرایش ذهنی آن‌ها است و الزاما بیانگر واقعیت و راهکار واقعی و یا علل واقعی نیست. ابزار گردآوری داده، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای با ۲۶ سؤال بود که بر اساس چالش‌های استخراج‌شده از مقالات و منابع علمی طراحی شده و بر پایه طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) تدوین گردید. پایایی پرسشنامه با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ[2] به میزان ۰.۸۹۲ تأیید شد، که نشان‌دهنده اعتبار درونی قابل قبول است. روایی محتوایی آن نیز توسط اساتید گروه حقوق دانشگاه گیلان مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. پرسشنامه از طریق توزیع آنلاین و حضوری در میان شرکت‌کنندگان اجرا شد. برای تحلیل داده‌ها، از آزمون رتبه‌بندی فریدمن استفاده گردید تا تفاوت‌های معنادار در اولویت‌بندی چالش‌ها بررسی شود. محاسبات آماری با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ انجام شد، که امکان تحلیل دقیق و معتبر را فراهم آورد.

همچنین باید عنوان کرد که ساختار این مقاله به این شکل است در مقدمه تشریح موضوع اعم از چارچوب نظری تحقیق شامل

---

۱. *فرمول کوکران روشی برای برآورد حداقل نمونه مورد نیاز برای یک جامعه آماری است بطوری که نمونه به‌درستی معرف جامعه موردنظر باشد. با استفاده از این روش می‌توان حداقل حجم نمونه لازم برای جوامع آماری معین و نامعین را برآورد کرد. شاخص ها و اندازه های آماری جامعه آماری مد نظر را محاسبه کند.*

۲. *آلفای کرونباخ (Cronbach alpha) روشی برای محاسبه پایایی پرسشنامه براساس میزان هماهنگی درونی سوالات می‌باشد. این روش برای محاسبه هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسشنامه‌ها یا آزمون هایی که خصیصه‌های مختلف را اندازه‌گیری می‌کنند، بکار می‌رود. به‌طور مرسوم اگر ضریب آلفا از ۰/۷بیشتر باشد نشان دهنده این است که پایایی ابزار اندازه‌گیری مناسب و قابل اطمینان است.*

جدول ۱. فراوانی و درصد فراوانی اطلاعات دموگرافیک پاسخ‌دهندگان

	دسته‌بندی	فراوانی	درصد فراوانی
سن (سال)	۳۹-۳۰	۹۶	۲۵/۰۰
	۴۹-۴۰	۱۵۹	۴۱/۴۱
	۶۰-۵۰	۱۲۹	۳۳/۵۹
جنسیت	مرد	۳۷۳	۹۷/۰۳
	زن	۱۱	۲/۲۷
شغل/سمت	قاضی دادگاه	۱۲۰	۳۱/۳۰
	بازپرس	۹۶	۲۵/۰۰
	دادیار	۷۶	۱۹/۷۹
	وکیل دادگستری	۹۲	۲۳/۹۵
سال‌های تجربه	۱۰-۵ سال	۷۲	۱۸/۸۰
	۲۰-۱۱ سال	۱۶۸	۴۳/۸۰
	۳۰-۲۱ سال	۱۴۴	۳۷/۵۰
سطح تحصیلات	کارشناسی ارشد	۲۴۵	۶۳/۸۰
	دکترا	۱۳۹	۳۶/۱۹

شکل ۱. اطلاعات دموگرافیک پاسخ‌دهندگان

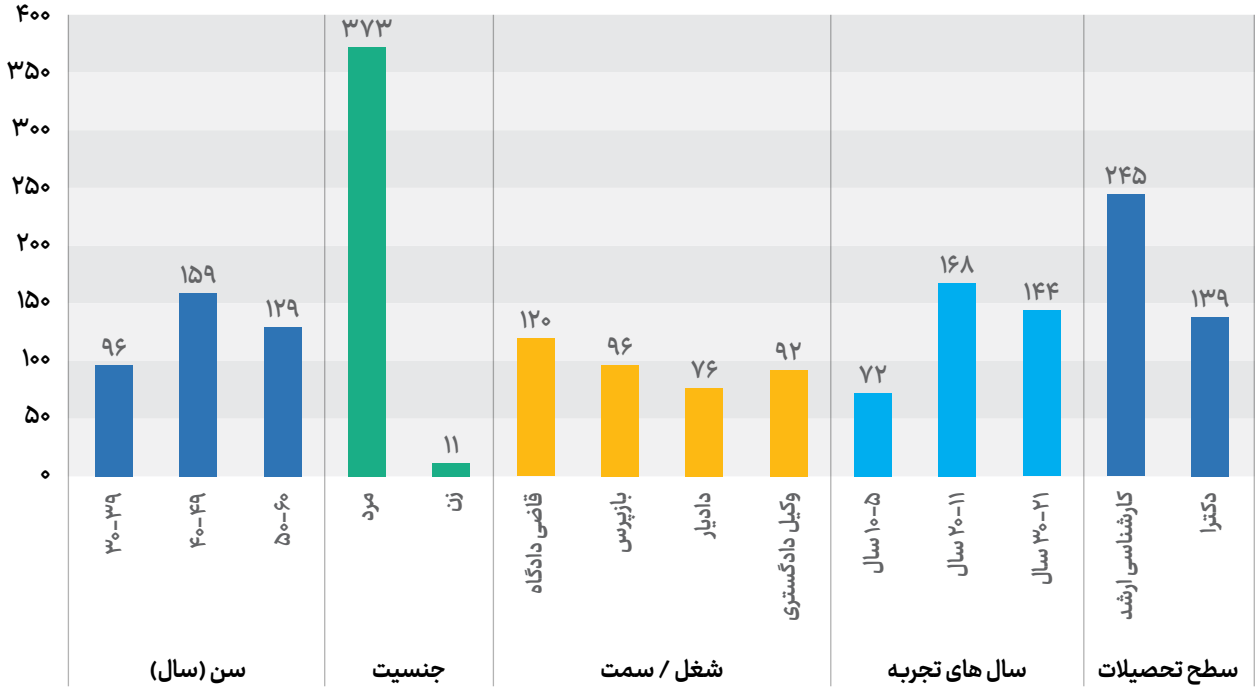

بررسی مفاهیم مرتبط، سوال پژوهش و روش پژوهش آمده است. بخش های بعدی نیز به یافته های پژوهش که شامل مطالعه کیفی چالش‌ها و زیر چالش‌های مربوط به سیاست جنایی قضایی ایران نسبت به جرایم اقتصادی و بررسی و تحلیل آماری پاسخ نامه ها از طریق برنامه spss و آزمون فریدمن و در نهایت به نتیجه گیری اختصاص یافته است.

۲. یافته‌های پژوهش

جدول و نمودار ۲ چالش‌ها و زیرچالش‌های استخراج‌شده از مقالات و دیگر منابع معتبر را نشان می‌دهد. لازم به ذکر است در این راستا سعی شده تا با بررسی منابع موجود در حد قناعت منابع مرتبط بکار گرفته شود، هر چند که ممکن است منابع دیگری نیز وجود داشته باشد.

جدول ۲. چالش‌ها و زیرچالش‌ها (استخراج‌شده از مقالات)

چالش اصلی	زیرچالش‌ها
چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار (Pourmohammadi et al., 2021; Parastesh & Mousavizadeh Markiyeh, 2018; Rahiminejad, 2013)	کمبود نیروی اداری و قضائی ازدیاد پرونده اقتصادی تعدد صلاحیت مراجع قضائی رسیدگی‌کننده به جرائم اقتصادی
چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا (Hakimiha et al., ۲۰۲۲; Nourzad, ۲۰۱۰)	پیچیدگی در تعقیب جرائم پیچیده مانند پولشویی و فساد اقتصادی مشکلات در صدور قرارهای تامین کیفری و اعتراض به آن‌ها عدم استقلال کامل دادسرا از دادگاه در فرآیند تعقیب
چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری (Ayat et al., 2019; Khodaeian Chegeni, 2012)	نقص در کشف و پیشگیری از جرائم اقتصادی به دلیل کمبود تخصص چالش‌های تعامل با پلیس بین‌الملل در جرائم فراملی مشکلات در حفظ حقوق فردی متهمان طی تحقیقات مقدماتی
چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضائی به جرائم اقتصادی (Mahdipour, 2011; Salimi, 2009)	چالش‌های مرتبط با حقوق داخلی چالش‌های مرتبط با همکاری‌های بین‌المللی
چالش‌های مرتبط با نقش رسانه درروند رسیدگی (Farajiha, 2006; Sayarat, 2021)	باج‌خواهی رسانه‌ای و استفاده از رسانه برای تخریب رقبای اقتصادی عدم شفافیت در انتشار اخبار جرائم و تأثیر منفی بر دادرسی عادلانه چالش‌های نظارت بر رسانه‌ها برای جلوگیری از فساد رسانه‌ای در پرونده‌های اقتصادی
اصلاح نکردن ساختار قوه‌قضائیه از فساد اداری و اقتصادی (Rafiei et al., 2024; Sayebani, 2019)	عدم اصلاح ساختارهای فسادزا مانند ستادهای نظارتی ناکارآمد چالش‌های نظارت داخلی بر عملکرد قضات و کارکنان نیاز به افزایش استقلال قوه قضاییه برای مبارزه مؤثر با فساد درون‌سازمانی
فقدان وجود قضات متخصص در حوزه اقتصادی (Mousavi Mojab et al., 2023; Sakiani & Vaezi, 2022; Dadkhodaei, 2011)	کمبود آموزش‌های تخصصی اقتصادی برای قضات مشکلات در رسیدگی به پرونده‌های پیچیده مالی و تجاری تأثیر منفی بر کیفیت احکام و افزایش تأخیرها در دادرسی
سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی (Aghababaei & Ramazani, 2024; Goldoust) (Juybari et al., 2020	اولویت‌دهی به رویکردهای امنیتی و سیاسی به جای قضایی عدم استقلال کامل در برخورد با فسادهای مرتبط با مقامات سیاسی چالش‌های ناشی از پیوند سیاست و اقتصاد در سیاست جنایی
تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی (Riazat & Ahmadi Nator, 2024; Hakimiha et al., 2020)	تورم قوانین و ایجاد تعارض بین قوانین مختلف عدم هماهنگی بین نهادهای قانون‌گذار مانند مجلس و دیگر نهادها چالش‌های نظارت بر مصوبات و آسیب به نظام تقنینی

شکل ۲. چالش‌ها و زیرچالش‌ها

براساس اطلاعات جدول و نمودار ۲، نه چالش اصلی شامل «چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار»، «چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا»، «چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری»، «چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی»، «چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی»، «اصلاح نکردن ساختار قوه قضاییه از فساد اداری و اقتصادی»، «عدم داشتن قضات متخصص در حوزه اقتصادی»، « سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی»، و «تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی» شناسایی شده‌اند.

این چالش‌ها با زیرچالش‌هایی نظیر کمبود نیروی اداری و قضایی، پیچیدگی در تعقیب جرائم پیچیده مانند پولشویی و فساد اقتصادی، نقص در کشف و پیشگیری از جرائم به دلیل کمبود تخصص ضابطین، مشکلات مرتبط با همکاری‌های بین‌المللی، باج‌خواهی رسانه‌ای، عدم اصلاح ساختارهای فسادزا، کمبود آموزش‌های تخصصی برای قضات، اولویت‌دهی به رویکردهای سیاسی و امنیتی، و تورم قوانین همراه هستند. این یافته‌ها نشان‌دهنده وجود مشکلات ساختاری و محتوایی گسترده در سیستم قضایی ایران در مواجهه با جرائم اقتصادی است که نیازمند اصلاحات سیستمی در حوزه‌های تقنینی، اجرایی، و نظارتی است.

۲-۱. میانگین و انحراف معیار چالش‌های شناسایی‌شده در سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی

جدول و شکل ۳ میانگین و انحراف معیار چالش‌های شناسایی‌شده در سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی را بر اساس نمرات پاسخ‌دهندگان در بخش کمی پژوهش نشان می‌دهد. این نمرات از طریق پرسشنامه‌ای محقق‌ساخته با ۲۶ سؤال مبتنی بر طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای از خیلی کم (۱) تا خیلی زیاد (۵) جمع‌آوری شده‌اند. هر سؤال به یکی از چالش‌های استخراج‌شده از مقالات مرتبط بود، و میانگین نمرات برای هر چالش محاسبه شده است. این میانگین‌ها عددی بین ۱ تا ۵ را نشان می‌دهند که بیانگر میزان اهمیت یا شدت هر چالش از دیدگاه پاسخ‌دهندگان با توجه به گزینه های موجود در پاسخ نامه است. انحراف معیار نیز نشان‌دهنده میزان پراکندگی پاسخ‌ها نسبت به میانگین است.

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار چالش‌ها

چالش‌ها	میانگین از ۵	انحراف معیار[۳]
چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار	۴٫۰۰	۰٫۶۱۳
چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا	۳٫۹۸	۰٫۶۳۵
چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری	۳٫۶۸	۰٫۷۱۶
چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضائی به جرائم اقتصادی	۴٫۴۱	۰٫۴۵۷
چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی	۳٫۵۷	۰٫۷۰۴
اصلاح نکردن ساختار قوه‌قضائیه از فساد اداری و اقتصادی	۴٫۳۲	۰٫۵۶۱
فقدان وجود قضات متخصص در حوزه اقتصادی	۴٫۲۵	۰٫۵۰۷
سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی	۴٫۵۵	۰٫۴۰۶
تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی	۴٫۲۲	۰٫۶۲۳

شکل۲. میانگین و انحراف معیار چالش‌ها

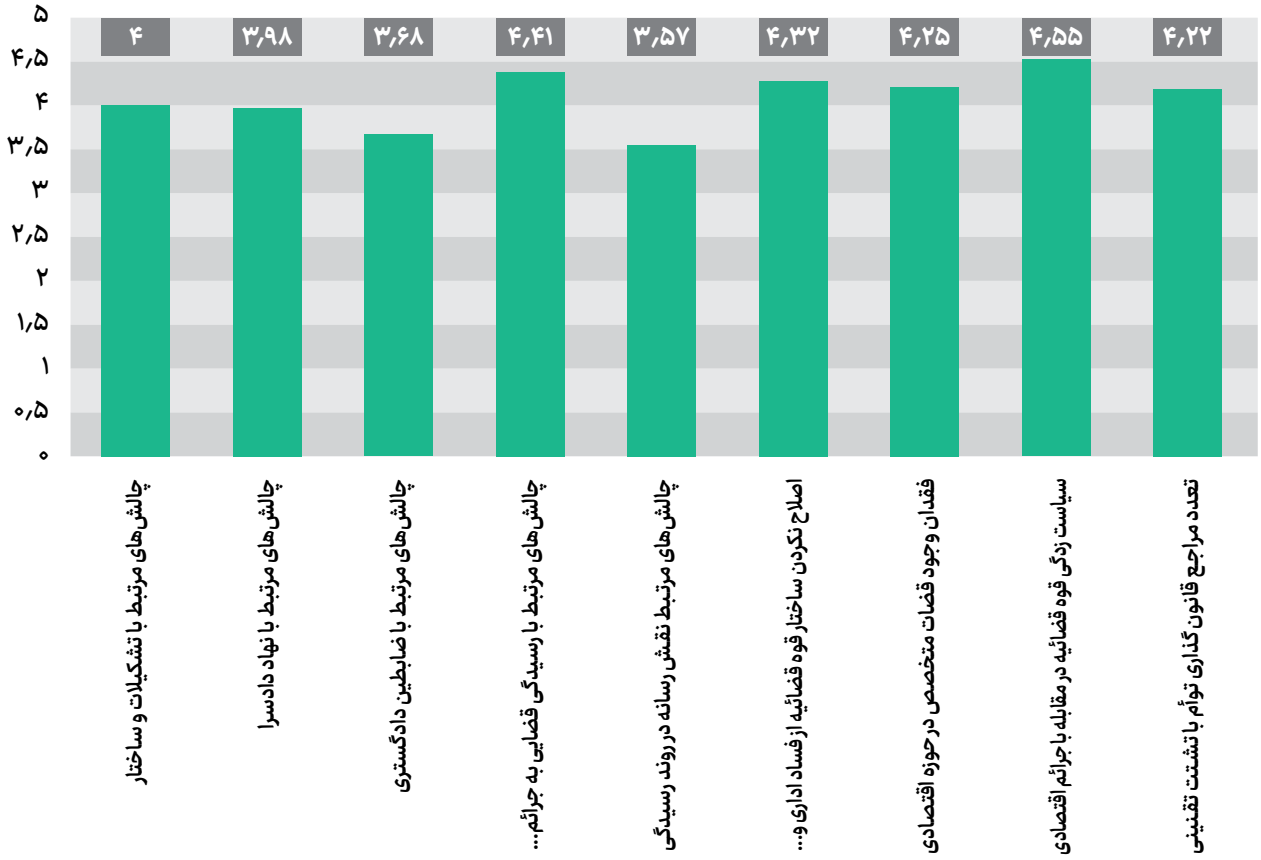

۳. انحراف معیار نیز نشان‌دهنده میزان پراکندگی پاسخ‌ها نسبت به میانگین است. هرچه انحراف معیار بیشتر باشد، داده‌ها به صورت پراکنده‌تر حول میانگین توزیع شده‌اند.

به طورکلی اطلاعات جدول ۳ هر کدام از چالش‌ها را به صورت جداگانه به ترتیب اولویت بندی طبق جدول و نتایج حاصل از مطالعه آماری به شرح ذیل تبیین می‌شود:

۲-۱-۱. سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی

تأثیر گذاری جریانات سیاسی بر روند کار دستگاه قضایی خطرناکترین اتفاقی است که از ارزش کار طاقت فرسای متولیان این نهاد می‌کاهد و اعتبار و حرمت آن را مخدوش می سازد. تقویت جایگاه قو ه قضائیه در افکار عمومی و خارج کردن آن از شائبه به شدت ضروری است. رفتار قانونی مقام های مسئول این قوه و طرد عناصری است که به انجام عمل سیاسی مبادرت می ورزند. صرف سخنرانی و بیان مشکلات دستگاه قضایی و اشاره به تبعیض ها و تخلف ها ارائه توصیه و رهنمود کافی نیست, بلکه اقدام عملی برای اجرای عدالت و توسعه آن لازم است, در غیر این صورت، اگر وابستگان به قدرت با بهانه جهل به قانون از مسئولیت معاف شوند، و لی با تخلف سایر اقشار به شدت و بدون رأفت برخورد شود، عدالت قربانی قدرت خواهد شد و اعتماد عمو می نسبت به این دستگاه سلب می‌شود (Goldoust Juybari et al., 2020,18). این چالش با بالاترین میانگین (میانگین: ۴٫۵۵، انحراف معیار: ۰٫۴۰۶) از دیدگاه پاسخ‌دهندگان مهم‌ترین چالش در سیاست جنایی قضایی ایران نسبت بعه جرایم اقتصادی محسوب می‌شود. نمره بالا نشان‌دهنده توافق قوی پاسخ‌دهندگان بر تأثیر منفی عواملی مانند اولویت‌دهی به رویکردهای سیاسی و امنیتی به جای قضایی، عدم استقلال کامل در برخورد با فسادهای مرتبط با مقامات سیاسی، و پیوند سیاست و اقتصاد است. انحراف معیار پایین (۰٫۴۰۶) نشان‌دهنده همگرایی بالای نظرات پاسخ‌دهندگان و اجماع نسبی در این زمینه است.

۲-۱-۲. چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی

یکی از راهکارهای مهم برای رسیدگی سریع‌تر و مؤثرتر به جرائم اقتصادی و بازگرداندن اموال مربوطه، تخصصی شدن رسیدگی به این جرائم است. اما این تخصصی شدن نباید به‌معنای یکپارچگی کامل باشد. به‌طور خاص، در جرایمی که با دارایی‌های هنگفت و اعمال‌نفوذ صاحبان قدرت همراه است، نباید دادسرا و دادگاه در یک مکان قرار داشته و ارتباط مستقیم و روزمره‌ای با یکدیگر داشته‌باشند. علاوه بر این، دادگاه تجدیدنظر استان نیز باید شعبی تخصصی برای رسیدگی به این جرائم اختصاص دهد تا از اعمال‌نفوذ در پرونده‌ها جلوگیری شود. در ایران، جرائم اقتصادی معمولاً در تهران و در مجتمع امور اقتصادی مورد رسیدگی قرار می‌گیرند و در سایر شهرها به شعب اصلی فرستاده می‌شوند. این مجتمع، با اینکه یکپارچه است و تمام مراحل دادرسی را شامل می‌شود، به‌دلیل اینکه همه بخش‌ها از دادسرا تا دادگاه تجدیدنظر در یک مکان قرار دارند، احتمال ایجاد نفوذ و مصلحت‌اندیشی در رسیدگی به پرونده‌های کلان را افزایش می‌دهد (Mahdipour, 2011; 279).

این چالش با میانگین (میانگین: ۴٫۴۱، انحراف معیار: ۰٫۴۵۷) دومین اولویت را از نظر اهمیت دارد. مشکلات مرتبط با حقوق داخلی و همکاری‌های بین‌المللی در رسیدگی به جرائم اقتصادی از عوامل کلیدی این چالش هستند. انحراف معیار نسبتاً پایین (۰٫۴۵۷) نشان‌دهنده پراکندگی کم پاسخ‌ها و توافق نسبی پاسخ‌دهندگان بر اهمیت این چالش است.

۲-۱-۳. اصلاح نکردن ساختار قوه‌قضائیه از فساد اداری و اقتصادی

فساد اداری به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین معضلات نظام‌های اداری، نتیجه تعاملات درونی و بیرونی است که به تضعیف کارایی و ساختار اداری می‌انجامد. عواملی چون سوءاستفاده از اختیارات، نبود شایسته‌سالاری، ضعف مدیریتی و تشریفات پیچیده از مهم‌ترین زمینه‌های شکل‌گیری آن هستند. فساد می‌تواند در دو سطح رخ دهد:

۱. اجرای قوانین به نفع رشوه‌دهندگان.

۲. نفوذ در فرایند تصویب قوانین، برای تأمین منافع گروه‌های خاص از طریق محدود کردن رقابت یا رشوه به مقامات و قضات.

پیامدهای این پدیده شامل نابسامانی اقتصادی، تعمیق شکاف طبقاتی و کاهش مشروعیت نظام اداری است. برای مقابله با آن، به‌ویژه در قوه قضائیه، باید از طریق تقویت وضعیت معیشتی و امنیت شغلی قضات، افزایش شفافیت و استقلال قضایی اقدام کرد تا توانایی این نهاد در مبارزه با فساد اقتصادی افزایش یابد (Sayebani & Ghahremani, 1397, 189-194).

این چالش با میانگین (میانگین: ۴٫۳۲، انحراف معیار: ۰٫۵۶۱) نشان‌دهنده نگرانی‌های جدی در مورد عدم اصلاح ساختارهای فسادزا، مانند ستادهای نظارتی ناکارآمد و کمبود نظارت داخلی بر عملکرد قضات و کارکنان است. انحراف معیار ۰٫۵۶۱ بیانگر پراکندگی متوسط پاسخ‌هاست.

۲-۱-۴. فقدان وجود قضات متخصص در حوزه اقتصادی

جرائم اقتصادی صرفاً یک اصطلاح حقوقی نیست، بلکه بار سیاسی و رسانه‌ای نیز دارد. ورود این عوامل به دستگاه عدالت کیفری موجب تضعیف استقلال قضات، تضییع حقوق افراد و گسترش فساد سیاسی می‌شود، زیرا قضات ممکن است به جای پایبندی به قانون، تحت‌تأثیر جریان‌های سیاسی و اجتماعی عمل کنند.برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی و این چالش می بایست به موارد ذیل توجه داشت:

- وجود نهادهای مستقل، متخصص و کارآمد در مراحل کشف، تحقیق، تعقیب و رسیدگی ضروری است.
- این جرائم، ماهیتی متفاوت از جرائم سنتی چون قتل و سرقت دارند و مستلزم دانش تخصصی هستند.
- تقویت دستگاه قضایی از طریق آموزش‌های علمی و تخصصی به ضابطان دادگستری و قضات، در حوزه اقتصاد و حقوق کیفری، پیش‌شرط مقابله مؤثر با این نوع جرائم است.

میانگین (میانگین: ۴٫۲۵، انحراف معیار: ۰٫۵۰۷) نشان‌دهنده اهمیت بالای کمبود آموزش‌های تخصصی اقتصادی برای قضات و تأثیر آن بر کیفیت احکام و تأخیر در دادرسی است. انحراف معیار ۰٫۵۰۷ نشان‌دهنده توافق نسبی پاسخ‌دهندگان است.

۲-۱-۵. تعدد مراجع قانون‌گذاری همراه با تشتت تقنینی

در نظام کیفری ایران، اگرچه مجلس شورای اسلامی مرجع اصلی قانون‌گذاری است، اما نهادهایی چون مجمع تشخیص مصلحت نظام، هیئت دولت، قوه قضائیه و کمیسیون‌های داخلی مجلس نیز در این فرآیند نقش‌آفرین‌اند. این تعدد مراجع باعث پراکندگی و تشتت تقنینی شده و پیامدهایی همچون:

- اختلاف رویه قضایی و صدور آرای متعارض،
- پیچیدگی دادرسی و دشواری تصمیم‌گیری قضات،
- تعارض قوانین ناسخ و منسوخ،
- و در نهایت کاهش کارآمدی و فاصله گرفتن عدالت از مسیر صحیح را به همراه دارد (Kalantari, 1381, 62)

این چالش با میانگین (میانگین: ۴٫۲۲، انحراف معیار: ۰٫۶۲۳) به مشکلاتی مانند تورم قوانین، تعارض بین مصوبات، و عدم هماهنگی بین نهادهای قانون‌گذار اشاره دارد. انحراف معیار ۰٫۶۲۳ نشان‌دهنده پراکندگی متوسط پاسخ‌هاست.

۲-۱-۶. چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار

زیرمجموعه های این چالش مباحثی همچون کمبود نیروی اداری و قضایی، ازدیاد پرونده‌های اقتصادی، و تعدد صلاحیت مراجع قضایی است. یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها بحث ازدیاد پرونده های اقتصادی است که سبب گرفتگی و کندی نظام عدالت کیفری می‌شود، از این رو یک وقفه تریجی نظام عدالت کیفری را در بر می گیرد و نمود آن را می توان هم در مرحله دادرسی و هم در مرحله اجرای حکم مشاهده کرد (گسن،۱۳۷۱، ۲۹۴). طبق تحلیل پرسشنامه، میانگین (میانگین: ۴٫۰۰، انحراف معیار: ۰٫۶۱۳) نشان‌دهنده اهمیت این چالش‌هاست و انحراف معیار ۰٫۶۱۳ بیانگر پراکندگی متوسط پاسخ‌هاست.

۲-۱-۷. چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا

به دلیل بی‌برنامگی و غفلت قانون‌گذار، جرایم اقتصادی به‌طور ناخواسته در دو دسته کم‌اهمیت و مهم تقسیم شده‌اند که این امر بر

نحوه پیش‌بینی ضمانت‌اجراها نیز تأثیر گذاشته است. در ادامه، قانون‌گذار با سپردن رسیدگی به برخی جرایم اقتصادی به مراجع غیرقضایی مانند سازمان تعزیرات، عملاً از نقش دادسرا در فرآیند رسیدگی کاسته و موجب کم‌اهمیت جلوه دادن بخشی از این جرایم گردیده است. چنین رویکردی نه تنها موجب کاهش اثرگذاری سیاست کیفری در برخورد با جرایم اقتصادی شده، بلکه به تضعیف جایگاه دادسرا به‌عنوان یکی از ارکان اصلی عدالت کیفری در دفاع از حقوق عمومی نیز انجامیده است؛ بنابراین این مسائل مستقیماً به حوزه عملکرد و اختیارات دادسرا مرتبط می‌شوند (Nourzad, 1389, 312).

این چالش با میانگین (میانگین: ۳٫۹۸، انحراف معیار: ۰٫۶۳۵) به مشکلاتی مانند پیچیدگی در تعقیب جرائم پیچیده و عدم استقلال کامل دادسرا اشاره دارد. انحراف معیار ۰٫۶۳۵ نشان‌دهنده پراکندگی متوسط پاسخ‌هاست.

۲-۱-۸. چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری

مهم‌ترین ضابط در مقابله با جرائم اقتصادی در ایران نیروی انتظامی است که در کنار وزارت اطلاعات، به‌ویژه در پرونده‌های کلان با ابعاد امنیتی، نقش محوری ایفا می‌کند. با وجود ایثارگری‌های این نیرو، گستردگی وظایف، کمبود منابع و ضعف در آموزش‌های تخصصی اقتصادی موجب شده تا کارآمدی آن در کشف و تعقیب این جرائم کاهش یابد. هرچند با تشکیل پلیس مبارزه با جرائم اقتصادی در ادارات آگاهی، تلاش‌هایی برای تخصصی‌سازی انجام شده است، اما وابستگی برخی متهمان اقتصادی به مقامات و صاحبان قدرت و ثروت، استقلال مأموران انتظامی را در مقام ضابط دادگستری خدشه‌دار می‌کند و حتی منجر به از بین رفتن ادله یا فرار مجرمین می‌شود. این وضعیت نشان می‌دهد که بدون تقویت دانش حقوقی و اقتصادی ضابطان و تضمین استقلال آنان، امکان ایفای نقش مؤثر در مبارزه با جرائم اقتصادی فراهم نخواهد شد (Khodaeian Chegeni, 1391,10) این چالش نیز با میانگین(میانگین: ۳٫۶۸، انحراف معیار: ۰٫۷۱۶) نشان‌دهنده اهمیت نسبی مسائلی مانند کمبود تخصص در کشف و پیشگیری از جرائم اقتصادی و مشکلات تعامل با پلیس بین‌الملل است. انحراف معیار ۰٫۷۱۶ بالاترین مقدار در میان چالش‌هاست که نشان‌دهنده پراکندگی بیشتر و عدم اتفاق نظر پاسخ‌دهندگان بر اهمیت این چالش است.

۲-۱-۹. چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی

رسانه‌ها برای جلب توجه مخاطبان ناگزیر از پوشش اخبار مهم از جمله جرایم اقتصادی هستند و همین امر موجب می‌شود که نقش و جهت‌گیری آن‌ها بر روند رسیدگی به این جرایم اثرگذار باشد. بازنمایی رسانه‌ای جرایم نه تنها نگاه خاصی به مردم القا می‌کند، بلکه انتظارات و مطالباتی در افکار عمومی ایجاد می‌نماید که می‌تواند بر تصمیم‌گیری مقامات عدالت کیفری اثر مستقیم بگذارد. در نظام‌های مردم‌سالار، استقلال قضات رکن اساسی دادرسی عادلانه است، اما زمانی که فشار افکار عمومی تحت تأثیر رسانه‌ها شدت می‌یابد، قضات در فرآیند تعیین مجازات گاه ناخواسته به خواسته‌های عمومی متمایل می‌شوند. این وضعیت زمانی بحرانی‌تر می‌شود که رسانه‌ها جرایم خشونت‌آمیز یا جنسی را بدون نگاه کارشناسی و با رویکرد داستان‌وار پوشش دهند؛ در نتیجه جامعه به مجازات‌های شدید مانند اعدام یا حبس طولانی گرایش پیدا می‌کند و امکان تفکیک معیارهای قانونی و قضایی برای آنان دشوار می‌شود. بدین ترتیب رسانه‌ها با شکل‌دهی و انعکاس افکار عمومی، نقش غیرمستقیمی در سیاست کیفری و نحوه برخورد با جرایم، از جمله جرایم اقتصادی، ایفا می‌کنند. (Sayarat, 1400, 5)

این چالش با میانگین (میانگین: ۳٫۵۷، انحراف معیار: ۰٫۷۰۴) کمترین اهمیت را در میان چالش‌ها دارد. مسائلی مانند باج‌خواهی رسانه‌ای و عدم شفافیت در انتشار اخبار جرائم مورد توجه قرار گرفته‌اند. انحراف معیار ۰٫۷۰۴ نشان‌دهنده پراکندگی نسبتاً بالای پاسخ‌هاست که می‌تواند به تفاوت دیدگاه‌ها در مورد نقش رسانه‌ها اشاره داشته باشد.

در نهایت یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهند که «سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی» و «چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی» به ترتیب با میانگین‌های ۴٫۵۵ و ۴٫۴۱ از مهم‌ترین چالش‌ها در سیاست جنایی قضایی ایران هستند. در مقابل، «چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی» با میانگین ۳٫۵۷ کم اهمیت‌تر ارزیابی شده است. میانگین‌های بالا (بیش از ۳٫۵ برای تمام چالش‌ها) نشان‌دهنده شدت قابل‌توجه این مسائل در سیستم قضایی است. انحراف معیارهای نسبتاً پایین (کمتر از ۰٫۸) نیز بیانگر توافق نسبی پاسخ‌دهندگان بر اهمیت این چالش‌هاست، اگرچه در برخی موارد مانند

ضابطین دادگستری و نقش رسانه، پراکندگی بیشتری مشاهده می‌شود. این تحلیل بر لزوم توجه به اصلاحات ساختاری و افزایش استقلال قضایی برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی تأکید دارد.

۲-۲. بررسی چالش‌های شناسایی‌شده در سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی با آزمون رتبه‌بندی فریدمن

از آزمون رتبه‌بندی فریدمن[۴] برای بررسی چالش‌های شناسایی‌شده در سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی استفاده شده است. این آزمون برای تعیین اولویت و اهمیت نسبی چالش‌ها از دیدگاه پاسخ‌دهندگان به کار گرفته شده است. در این آزمون، پاسخ‌دهندگان چالش‌ها را بر اساس اهمیت رتبه‌بندی کرده‌اند، و میانگین رتبه‌ها برای هر چالش محاسبه شده است. همچنین، آمار کای‌دو[۵]، درجه آزادی[۶]، و سطح معناداری[۷] برای بررسی وجود تفاوت معنادار در رتبه‌بندی‌ها ارائه شده‌اند. نمودار ۴ نیز به‌صورت بصری رتبه میانگین چالش‌ها را نمایش می‌دهد.

جدول ۴. نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن چالش‌ها

	رتبه میانگین[۸]	کای دو	درجه آزادی	معناداری
چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار	۴/۳۶	۶۳۹/۲۶۴	۸	۰/۰۰۰
چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا	۴/۴۳			
چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری	۳/۵۲			
چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضائی به جرائم اقتصادی	۶/۱۵			
چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی	۳/۰۶			
اصلاح نکردن ساختار قوه‌قضائیه از فساد اداری و اقتصادی	۵/۸۱			
فقدان وجود قضات متخصص در حوزه اقتصادی	۵/۴۱			
سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی	۶/۸۵			
تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی	۵/۴۲			

۴. این آزمون در برنامه spss قابل اجرا می باشد و ابزاری آماری است که برای مقایسه نمونه‌ها یا اندازه‌گیری‌های مکرر بکار می رود.

۵. آزمون کای دو یا خی دو و یا مربع کای ازمونی است که فراوانی های مورد انتظار را با فراوانی های تحقیق مقایسه می کند تا مشخص شود آیا تفاوت معنا داری بین این دو فراوانی وجود دارد یا خیر.

۶. درجه آزادی (Degree of Freedom یا df) یک مفهوم کلیدی در آمار است که به تعداد مقادیر مستقل در یک محاسبه اشاره دارد. در واقع، درجه آزادی به ما کمک می‌کند تا بفهمیم چند مقدار می‌توانند به طور مستقل تغییر کنند بدون این که محدودیت‌های خاصی را نقض کنند.

۷. سطح معنی داری که به آن ارزش p یا p-value گفته می‌شود که در گزارش‌های آماری در spss به صورت sig.value نمایش داده می‌شود، میزان یا معیاری است که به عنوان پایه معنی داری شناخته می‌شود و همچنین به عنوان خطای نوع اول هم معروف است. این میزان در تحقیقات علوم انسانی ۵٪ در نظر گرفته می‌شود و در علوم پزشکی ۱٪ تعیین می گردد. اگر نتایج بررسی تفاوت یا رابطه متغیرها کمتر از ۵٪ باشد، می گوییم احتمال شانسی بودن این تفاوت یا رابطه خیلی کم است و می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت یا رابطه مورد نظر معنی دار است و اگر بیشتر از ۵٪ باشد، پس احتمال شانسی بودن نتیجه بسیار است و رابطه یا تفاوت متغیرها معنی دار نیست.

۸. در این جدول می‌خواهیم امتیاز چالش‌های مختلف را برای هر فرد طبق پرسشنامه، محاسبه کنیم. روند برای پیدا کردن امتیاز هر پرسشنامه، بدست آوردن مجموع یا میانگین امتیازات سوالات نسبت به یکدیگر است. با توجه به میانگین‌گیری و خروجی اجباری آزمون نسبت به تعیین عدد میانگین، حداقل امتیاز پرسشنامه، مقدار ۱ و حداکثر آن ۷ خواهد بود. همچنین باید توجه داشت که برای محاسبه امتیاز رتبه میانگین در تحقیق برخی مواقع صرف توجه به میانگین اخذ شده در جدول۳ جهت بررسی این که کدام متغیر دارای اهمیت بیشتری می باشد مناسب و کافی نیست زیرا پارامترهای دیگری همچون انحراف معیار و دیگر پارامترها نیز از اهمیت بالایی برخوردار هستند از همین رو برای اطمینان‌سازی بیشتر نسبت به داده ها و تعیین قطعی رتبه بندی چالش‌ها از رتبه میانگین استفاده می کنیم.

شکل ۴. رتبه میانگین چالش‌ها

براساس اطلاعات جدول و نمودار ۴، نتایج آزمون رتبه‌بندی فریدمن نشان‌دهنده تفاوت‌های معنادار در اولویت‌بندی چالش‌های سیاست جنایی قضایی ایران در قبال جرائم اقتصادی است. سطح معناداری ۰/۰۰۰ (کمتر از ۰/۰۵) تأیید می‌کند که تفاوت‌های مشاهده‌شده در رتبه‌بندی چالش‌ها تصادفی نبوده و از نظر آماری معتبر هستند. آماره کای‌دو (χ^2 = ۶۳۹/۲۶۴) با درجه آزادی ۸ نشان‌دهنده اختلاف قابل‌توجه در دیدگاه‌های پاسخ‌دهندگان درباره اهمیت نسبی چالش‌هاست. این نتایج بیانگر آن است که پاسخ‌دهندگان در ارزیابی اولویت چالش‌ها نظرات متفاوتی ارائه کرده‌اند و این تفاوت‌ها به‌صورت آماری قابل‌اعتماد هستند. نمودار ۴ این اولویت‌بندی را به‌صورت بصری نمایش می‌دهد و امکان مقایسه سریع اهمیت چالش‌ها را فراهم می‌کند. همچنین در ادامه این چالش‌ها به ترتیب اولویت بندی طبق جدول و نتایج حاصل از مطالعه آماری آورده شده است.

۲-۲-۱. سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی (رتبه میانگین: ۶/۸۵)

این چالش با بالاترین رتبه میانگین (۶/۸۵) در صدر فهرست قرار دارد و نشان‌دهنده توافق قوی پاسخ‌دهندگان بر اهمیت آن است. سیاست‌زدگی عدالت کیفریبه مسائلی مانند اولویت‌دهی به رویکردهای امنیتی و سیاسی به جای قضایی، عدم استقلال کامل در برخورد با فسادهای مرتبط با مقامات سیاسی، و تأثیر پیوند سیاست و اقتصاد در سیاست جنایی اشاره دارد. این رتبه بالا بر ضرورت اصلاحات ساختاری برای افزایش استقلال قضایی و کاهش نفوذ عوامل سیاسی در فرآیندهای قضایی تأکید می‌کند.

۲-۲-۲. چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی (رتبه میانگین: ۶/۱۵)

این چالش با رتبه میانگین ۶/۱۵ در جایگاه دوم قرار دارد. مشکلات مرتبط با حقوق داخلی، مانند پیچیدگی‌های قانونی در رسیدگی به جرائم اقتصادی، و چالش‌های همکاری‌های بین‌المللی، از جمله موانع در تبادل اطلاعات و هماهنگی با نهادهای خارجی، از عوامل

کلیدی این اولویت‌بندی هستند. این رتبه نشان‌دهنده اهمیت بالای بهبود فرآیندهای قضایی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی است.

۲-۲-۳. اصلاح نکردن ساختار قوه قضاییه از فساد اداری و اقتصادی (رتبه میانگین: ۵٫۸۱)

با رتبه میانگین ۵٫۸۱، این چالش در جایگاه سوم قرار دارد. عدم اصلاح ساختارهای فسادزا، مانند ستادهای نظارتی ناکارآمد، ضعف در نظارت داخلی بر عملکرد قضات و کارکنان، و نیاز به افزایش استقلال قوه قضاییه برای مبارزه با فساد درون‌سازمانی، از جمله زیرچالش‌های این دسته هستند. این رتبه نشان‌دهنده نگرانی‌های جدی پاسخ‌دهندگان درباره ساختارهای داخلی قوه قضاییه است.
۲-۲-۴- تعدد مراجع قانون‌گذاری همراه با تشتت تقنینی (رتبه میانگین: ۵٫۴۲): این چالش با رتبه میانگین ۵٫۴۲ در جایگاه چهارم قرار دارد. تورم قوانین، ایجاد ناسخگی و تعارض بین مصوبات، و عدم هماهنگی بین نهادهای قانون‌گذار مانند مجلس و شورای عالی انقلاب فرهنگی از مشکلات اصلی این دسته هستند. این رتبه نشان‌دهنده تأثیر منفی پراکندگی و عدم انسجام قوانین بر سیاست جنایی قضایی است.

۲-۲-۵. نبود قضات متخصص در حوزه اقتصادی (رتبه میانگین: ۵٫۴۱)

با رتبه میانگین ۵٫۴۱، این چالش در جایگاه پنجم قرار دارد. کمبود آموزش‌های تخصصی اقتصادی برای قضات، مشکلات در رسیدگی به پرونده‌های پیچیده مالی و تجاری، و تأثیر منفی بر کیفیت احکام و افزایش تأخیرها در دادرسی از جمله زیرچالش‌های این دسته هستند. این رتبه بر نیاز به تقویت آموزش‌های تخصصی برای قضات تأکید دارد.

۲-۲-۶. چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا (رتبه میانگین: ۴٫۴۳)

این چالش با رتبه میانگین ۴٫۴۳ در جایگاه ششم قرار گرفته است. پیچیدگی در تعقیب جرائم پیچیده مانند پولشویی و فساد اقتصادی، مشکلات در صدور قرارهای تأمین کیفری و اعتراض به آن‌ها، و عدم استقلال کامل دادسرا از دادگاه در فرآیند تعقیب از جمله مسائل این دسته هستند. این رتبه نشان‌دهنده اهمیت نسبی اصلاح فرآیندهای دادسرا در سیاست جنایی است.

۲-۲-۷. چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار (رتبه میانگین: ۴٫۳۶)

با رتبه میانگین ۴٫۳۶، این چالش در جایگاه هفتم قرار دارد. کمبود نیروی اداری و قضایی، ازدیاد پرونده‌های اقتصادی، و تعدد صلاحیت مراجع قضایی رسیدگی‌کننده به جرائم اقتصادی از مشکلات اصلی این دسته هستند. این رتبه نشان‌دهنده نیاز به تقویت ظرفیت‌های انسانی و سازمانی در تشکیلات و ساختار است.

۲-۲-۸. چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری (رتبه میانگین: ۳٫۵۲)

این چالش با رتبه میانگین ۳٫۵۲ در جایگاه هشتم قرار دارد. نقص در کشف و پیشگیری از جرائم اقتصادی به دلیل کمبود تخصص، چالش‌های تعامل با پلیس بین‌الملل در جرائم فراملی، و مشکلات در حفظ حقوق فردی متهمان طی تحقیقات مقدماتی از جمله زیرچالش‌های این دسته هستند. این رتبه نشان‌دهنده اهمیت نسبی بهبود تخصص و هماهنگی ضابطین دادگستری است.

۲-۲-۹. چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی (رتبه میانگین: ۳٫۵۷)

این چالش با رتبه میانگین ۳٫۵۷ در پایین‌ترین جایگاه (نهم) قرار دارد. باج‌خواهی رسانه‌ای، استفاده از رسانه برای تخریب رقبای اقتصادی، عدم شفافیت در انتشار اخبار جرائم، و چالش‌های نظارت بر رسانه‌ها برای جلوگیری از فساد رسانه‌ای از جمله مسائل این دسته هستند. این رتبه پایین‌تر نشان می‌دهد که پاسخ‌دهندگان این چالش را در مقایسه با سایر مسائل کمتر اولویت‌دار ارزیابی کرده‌اند، اگرچه همچنان اهمیت نسبی دارد.
در نهایت نتایج جدول و نمودار ۴ نشان‌دهنده اولویت‌بندی چالش‌های سیاست جنایی قضایی ایران در مقابله با جرائم اقتصادی

است. «سیاست‌زدگی قوه قضاییه» با رتبه میانگین ۶٫۸۵ به‌عنوان مهم‌ترین چالش شناسایی شده، در حالی که «چالش‌های مرتبط با نقش رسانه» با رتبه میانگین ۳٫۵۷ کم اهمیت‌تر ارزیابی شده است. ترتیب چالش‌ها از بالا به پایین نشان‌دهنده تمرکز پاسخ‌دهندگان بر مسائل ساختاری و سیستمی مانند سیاست‌زدگی، مشکلات رسیدگی قضایی، و فساد ساختاری است. این یافته‌ها بر لزوم اصلاحات جامع در قوه قضاییه، از جمله افزایش استقلال قضایی، تقویت آموزش قضات، اصلاح قوانین، و بهبود فرآیندهای دادسرا و ضابطین، تأکید دارند. نمودار ۴ این اولویت‌بندی را به‌صورت بصری تأیید می‌کند و تفاوت‌های معنادار در اهمیت چالش‌ها را به‌وضوح نشان می‌دهد.

نتیجه گیری

در دنیای امروز، مقابله با جرائم اقتصادی و کاهش آسیب‌های ناشی از آن‌ها، به‌ویژه پس از بحران‌های مالی اخیر، اهمیت فزاینده‌ای یافته‌است. در راستای مبارزه موثرتر با جرایم اقتصادی نیازمند تقویت سیاست جنایی قضایی ایران از طریق تزریق نیروی متخصص, نخبه و باتجربه به جمع سیاست گذاران و مجریان سیاست های جنایی قضایی و رفع آسیب های موجود در روند رسیدگی به جرایم اقتصادی و... می باشیم. مجموع بررسی های انجام شده در پژوهش حاضر که برآیند نتایج پرسش نامه صورت گرفته از قضات و افراد مرتبط در حیطه جرایم اقتصادی می باشد نشان دهنده این است که:

۱. جدول ۲ شامل چالش‌هایی است که از مقالات معتبر حقوقی استخراج شده، به بیان دیگر نویسندگان متعدد در مقالات خود به صورت پراکنده چالش‌های متنوعی را در زمینه سیاست جنایی قضایی ایران نسبت به جرایم اقتصادی نام برده اند که نویسندگان مقاله حاضر با مطالعه و بررسی تمام منابع موجود این چالش‌ها و زیرچالش‌ها را استخراج و دسته بنده ای کرده اند. همچنین بر اساس اطلاعات موجود در این جدول، نه چالش اصلی شامل «چالش‌های مرتبط با تشکیلات و ساختار»، «چالش‌های مرتبط با نهاد دادسرا»، «چالش‌های مرتبط با ضابطین دادگستری»، «چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی»، «چالش‌های مرتبط با نقش رسانه در روند رسیدگی»، «اصلاح نکردن ساختار قوه قضاییه از فساد اداری و اقتصادی»، «عدم داشتن قضات متخصص در حوزه اقتصادی»، « سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی»، و «تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی» در این زمینه شناسایی شده‌اند که پرسشنامه نیز بر اساس همین موارد تالیف شده است، که مهم ترین زیر چالش‌ها نیز شامل مواردی همچون کمبود نیروی اداری و قضایی، پیچیدگی در تعقیب جرائم پیچیده و باجخواهی رسانه‌ای، نیاز به افزایش استقلال قوه قضاییه و تورم قوانین می باشند که این یافته‌ها نشان‌دهنده تنوع و عمق مشکلات ساختاری و محتوایی در سیستم قضایی ایران در مواجهه با جرائم اقتصادی است.

۲. بر اساس نتایج بدست آمده طبق جدول شماره ۳ و آزمون رتبه فریدمن مندرج در جدول شماره ۴ که نشان دهنده میزان اهمیت یا شدت هر چالش از دیدگاه پاسخ‌دهندگان با توجه به گزینه های موجود در پاسخ نامه است، به ترتیب سیاست‌زدگی عدالت کیفری در مقابله با جرائم اقتصادی، چالش‌های مرتبط با رسیدگی قضایی به جرائم اقتصادی و اصلاح نکردن ساختار قوه‌قضائیه از فساد اداری و اقتصادی، عدم داشتن قضات متخصص در حوزه اقتصادی و تعدد مراجع قانون‌گذاری توام با تشتت تقنینی از دیدگاه پاسخ‌دهندگان مهم‌ترین و با اهمیت ترین چالش‌ها در سیاست جنایی قضایی ایران نسبت به جرایم اقتصادی محسوب می‌شوند.

۳. در نهایت نتایج جدول و نمودار ۴ نشان‌دهنده اولویت‌بندی چالش‌های سیاست جنایی قضایی ایران در مقابله با جرائم اقتصادی است. «سیاست‌زدگی قوه قضاییه» با رتبه میانگین ۶٫۸۵ به‌عنوان مهم‌ترین مانع شناسایی شده، در حالی که «چالش‌های مرتبط با نقش رسانه» با رتبه میانگین ۳٫۵۷ کم اهمیت‌تر ارزیابی شده است. ترتیب چالش‌ها از بالا به پایین نشان‌دهنده تمرکز پاسخ‌دهندگان بر مسائل ساختاری و سیستمی مانند سیاست‌زدگی، مشکلات رسیدگی قضایی، و فساد ساختاری است. این یافته‌ها بر لزوم اصلاحات جامع در قوه قضاییه، از جمله افزایش استقلال قضایی، تقویت آموزش قضات، اصلاح قوانین، و بهبود فرآیندهای دادسرا و ضابطین، تأکید دارند. نمودار ۴ این اولویت‌بندی را به‌صورت بصری تأیید می‌کند و تفاوت‌های معنادار در اهمیت چالش‌ها را به‌وضوح نشان می‌دهد.

۴. به‌دلیل اینکه جرائم اقتصادی با سایر اشکال جرائم به‌نوعی مرتبط هستند، علی الخصوص جرائم سازمان‌یافته، ثبات و امنیت جامعه، اعتبار دموکراسی، اخلاقیات و عدالت محوری نیز در چالش هستند و بدون شک در دراز مدت ثبات و حاکمیت قانون را نیز

به چالش می‌کشند. از این رو جرائم اقتصادی را نمی‌توان یک از مسائل داخلی جوامع دانست بلکه موضوع فراملی است و می‌تواند در تمامی جوامع و اقتصاد سایر ملل نیز تأثیرگذار باشد و نیز بایستی همکاری‌های بین‌المللی و فراملی، به‌ویژه در جامعه مدنی و ارگان‌های دولتی در جهت پیشگیری و مبارزه با آن دارای اهمیت فراوانی شوند. این چالش با رتبه میانگین ۶٫۱۵ در جایگاه دوم قرار دارد. مشکلات مرتبط با حقوق داخلی، مانند پیچیدگی‌های قانونی در رسیدگی به جرائم اقتصادی، و چالش‌های همکاری‌های بین‌المللی، از جمله موانع در تبادل اطلاعات و هماهنگی با نهادهای خارجی، از عوامل کلیدی این اولویت‌بندی هستند. این رتبه نشان‌دهنده اهمیت بالای بهبود فرآیندهای قضایی و تقویت همکاری‌های بین‌المللی برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی است.

Refference:

1. *Ayat, A, Pakzad, B, Alipour, H, & Saber, M. (2019). Justification of Differential Proceedings for Economic Crimes: Threat of Crime or Dangerousness of the Offender? Criminal Law Research, No. 28. (in Persian) : https://doi.org/10.22054/jclr.2019.35507.1755*
2. *Abolhasani, S, Dida, M, & Farhoud, N. (2023). Examination of Iran's Legislative and Judicial Criminal Policy in the Field of Economic Crimes with Emphasis on Islamic Jurisprudence and Iranian Law. Islamic Marketing Research, No. 4. (in Persian)*
3. *Ahmadzadeh, R, Mousavi Mojab, D, & Saber, M. (2023). Judicial Permission-Based Criminal Policy in Adjudicating the Crime of Disruption of the National Economic System. Criminal Law Review, No. 2. (in Persian) ; https://doi.org/10.22124/jol.2023.23976.2371*
4. *Aghababaei, H, & Ramazani, M. (2024). Challenges of Implementing the Principle of Judicialism: From Judges' Personal Preferences to Inefficiency of Judicial Institutions. Quarterly Journal of Research and Development in Criminal Law and Criminology, No. 2. (in Persian) ; https://doi.org/10.22034/jclc.2025.2049722.1140*
5. *Parastesh, R, Mousavizadeh M, S. (2018). Transformation of Judicial Criminal Policy in Light of the Cultural Approach. Criminal Law Review, No. 17. (in Persian) ; https://doi.org/10.22124/jol.2018.4183.1168*
6. *Pourmohammadi, R, Yousefi, M, & Abdolsaleh Shahnoosh Foroushani, M. (2021). The Impact of Judges' Social Background on Judicial Decisions. Quarterly Journal of Private Law Studies, No. 3. (in Persian) ; https://doi.org/10.22059/jlq.2021.322179.1007530*
7. *Sakiani, Z, & Vaezi, A. (2022). Evaluating the Impact of Cognitive Biases on the Quality of Justice in Criminal Court Judges' Decision-Making. Judiciary Law Journal, No. 119. (in Persian) ; https://doi.org/10.22106/jlj.2021.534564.4300*
8. *Hakimiha, S, Al-Hosseini, A-H, & Jabbargolbaghi Masouleh, A. (2022). Challenges of Iran's Judicial Criminal Policy in Confronting Crimes Disrupting the National Economic System: A Critical Approach to Selected Criminal Court Judgments. Teachings of Islamic Jurisprudence and Criminal Law, No. 3. (in Persian) ; https://www.doi.org/10.30495/jcld.2022.697147*
9. *Hakimiha, S, Al-Hosseini A-H, & Jabbargolbaghi Masouleh, A. (2020). Challenges of Iran's Legislative-Judicial Criminal Policy in Combating Crimes Disrupting the National Economic System with Emphasis on Islamic Jurisprudential Teachings. Iranian Political Sociology, 4(12). (in Persian) ; https://doi.org/10.30510/psi.2022.363975.4030*
10. *Heidarizad, A, & Fakhr, H. (2023). Extra-Legal Proceedings: A Critical Examination of the Foundations of Judicial Authorization in Light of the Constitution. Criminal Law Review, 1(27). (in Persian) ; https://doi.org/10.22124/jol.2022.22428.2302*
11. *Khodaeian Chegeni, Z. (2012). Comparative Study of Criminal Justice Institutions in France and Iran. Legal Studies Journal of Shiraz University, No. 2. (in Persian) ; https://doi.org/10.22099/jls.2013.1130*
12. *Dadkhodaei, L. (2010). The Concept of Economic Crime and Its Developments. Ta'ali-ye Hoquq, No. 6. (in Persian)*
13. *Dadkhodaei, L. (2011). Financial-Administrative Corruption and Criminal Policy Against It with Emphasis on the United Nations Convention. First Edition. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
14. *Delmas-Marty, M. (2023). Major Criminal Policy Systems. Translated by Ali Hossein Najafi Abrandabadi. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
15. *Rahiminejad, E. (2013). A Review of the Limitations, Obstacles, and Legal Deficiencies in Controlling Economic Crimes in Iran. In Encyclopedia of Criminal Sciences (Collection of New Articles in Criminal Sciences). Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
16. *Rafiei, A, Alinejad, A, & Alamolhoda, H. (2024). A Legal Approach to the Transparency of Judicial-Administrative Processes in the Judiciary with Emphasis on Corruption Deterrence. Quarterly Journal of Public Law Knowledge, No. 1. (in Persian)*
17. *Riazat, Z, & Ahmadi Nator, Z. (2024). Challenges of Confronting Economic Crimes in Iranian Criminal Law with Emphasis on Judicial Practice. Financial Law Research, No. 2. (in Persian) ; https://doi.org/10.48300/jfel.2025.499282.1048*
18. *Sayebani, A, & Ghahremani.M (2019). Comparative Study of Iran's Special Courts for Combating Economic Corruption with Emphasis on the*

Principle of Certainty in Punishment Enforcement. Criminal Law Research, No. 27. (in Persian) ; https://doi.org/10.22054/jclr.2019.39114.1845

19. *Salimi, S. (2009). Money Laundering in International Instruments and the Anti-Money Laundering Bill. Specialized Journal of Theology and Law, Razavi University of Islamic Sciences, Vol. 2, No. 4. (in Persian)*
20. *Sayarat, A. (2021). Media Coverage of Economic Crime Proceedings in Light of Fair Trial Principles. Master's Thesis in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University of Bandar Abbas. (in Persian)*
21. *Abbaszadeh Dibavar, M, Ansari, A, & Amini, M. (2019). Iran's Legislative Criminal Policy in the Criminalization of Economic Crimes. Quarterly Journal of Political and International Research, Vol. 10, No. 38. (in Persian)*
22. *Farajiha, M. (2006). Media Representation of Crime. Scientific-Research Quarterly of Social Welfare, No. 22. (in Persian)*
23. *Farhoud, N, Imani, M, & Taherinasab, Seyed Yazdollah. (2023). Comparative Study of Economic Crimes in Iranian and French Law. International Relations Research, 2(49). (in Persian) ; https://doi.org/10.22034/irr.2022.362381.2266*
24. *Ghiasi ,J. (2006). Foundations of Criminal Policy in Islamic Government. Tehran: Research Institute of Islamic Sciences and Culture. (in Persian)*
25. *Gassin, R. (1992). The Crisis of Criminal Policies in Western Countries. Translated by Ali Hossein Najafi Abrandabadi. Legal Research, No. 10. (in Persian)*
26. *Goldoust Juybari, R, Baei, A, & Gholami, H. (2020). Pathology of Iran's Criminal Policy in the Field of Economic Crimes. Private and Criminal Law Research, No. 43. (in Persian)*
27. *Lazerges, C. (2025). An Introduction to Criminal Policy. Translated by Ali Hossein Najafi Abrandabadi. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
28. *Mahdipour, A. (2011). Differential Criminal Policy in the Realm of Economic Delinquency. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
29. *Mousavi Mojab, D, Ahmadzadeh, R, & Saber, M. (2023). Judicial Permission-Based Criminal Policy in Adjudicating the Crime of Disruption of the National Economic System. Criminal Law Review, No. 28. (in Persian) ; https://doi.org/10.22124/jol.2023.23976.2371*
30. *Mirmohammad sadeghi, H, & Soltani Renani, A. (2023). The Security-Oriented Approach of Iran's Criminal Policy Toward Economic Crimes: Foundations and Examples. Quarterly Journal of Economic and Commercial Law Research, No. 4. (in Persian) ; https://doi.org/10.48308/eclr.2024.234569.1048*
31. *Najafi Abrandabadi, A, & Hashembeigi, H. (2024). Encyclopedia of Criminology. Tehran: Ganj-e Danesh Publications. (in Persian)*
32. *Najafi Abrandabadi, A. (1999). History of the Evolution of Criminal Law: Lecture Notes in Criminal Sciences, Master's Program, Academic Year 1999. (in Persian)*
33. *Najafi Abrandabadi, A. (2023). Criminal Policy: From Models to Movements (Preface). In Mireille Delmas-Marty, Major Criminal Policy Systems (5th ed.). Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*
34. *Najafi Abrandabadi, A. (1992). Criminal Policy. Legal Research, Nos. 11–12. (in Persian)*
35. *Nourzad, M. (2010). Economic Crimes in Iranian Criminal Law. Tehran: Jangal Publications. (in Persian)*
36. *Niazpour, A. Criminal Policy Against Economic Delinquency. Tehran: Mizan Publishing. (in Persian)*